

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 4

İstanbul — 1986

AZİZ MAHMÛD HÛDÂYÎ'NİN «SEMÂ RİSÂLESİ»

Yrd. Doç. Dr. H. Kâmil YILMAZ

Celvetî Tarîkatı piri Azîz Mahmûd Hüdâyî, 950/1543-1038/1628 yılları arasında yaşamış büyük bir Türk mutasavvıfıdır. İyi bir medrese tahsili gördükten, bir müddet kadılık ve müderrislik yaptıktan sonra tasavvufa intisâb etmiş, otuz kadar eser vermiş «ehl-i kalem» bir sûfidir. Eserlerinin ekserisi tasavvufidir. Tercemesini sunduğumuz Risâle, sûfilerin semâ'ına dâir kaleme aldığı «Keş-fü'l-kınâ' an vehi's-semâ'» (Semâ'ın yüzünden perdenin kaldırılması) adlı eseridir.

«İşitmek, dinlemek, kulak vermek» manasına سمع 'dan gelen «Semâ'», kulağa hoş gelen ses ve mûsikî demektir. Tasavvuf ıstılahında geniş mânâsıyla «dînî mûsikî» karşılığı olarak kullanılan semâ', husûsî mânâda «mûsikî eşliğinde icrâ edilen mevlevî âyinlerine» ad olmuştur.

Semâ'ın çıkış noktasının Kur'ân tilâveti olduğu söylenebilir. Bilhassa Kur'ân tilâvetinden sonra okunan mençûr ve manzûm parçalar semâ'ın başlangıcını oluşturur. Hicrî III. asırdan itibaren tasavvuf muhitlerinde semâ' ve mûsikîden söz edildiği; ilk semâ' meclisinin Serî es-Sakatî (256/870) tarafından kurulduğu ve yeğeni Cüneyd el-Bağdâdî (298/910) ile Zünnûn el-Mısırî (254/868)'nin de semâî belli şekillerde ifâde ettiği bilinmektedir¹.

Cüneyd el-Bağdâdî ve benzeri diğer ilk devir sûfilere semâî «Elest bezmi» veya «Misak» denilen âlem-i ervah'daki ilâhî söyleme ile izah ederek, Cenâb-ı Hakk'ın insanların rûhlarına hitâben söylediği «Ben sizin Rabb'muz değil miyim?»² buyruğunu ye-

1 TAHRALI Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Notları*, 14.

2 el-A'râf, 171.

niden işitmekdir, şeklinde açıklamaktadırlar³. Mûsikî ve âhenk, rûhu «elest bezm»'ine yükseltici vesîle ve vâsitalardır. Zikir bu anın yeniden hatırlanması, semâ' da ilâhî hitâbın işitilmesidir.

Sûfilere göre «elest bezmi»'nin sırrının işitilmesi, işitme kabiliyeti bulunan bütün varlıklarda mevcuttur. Ancak her cins, semâ'ı kendi tab'ına uygun bir şekilde anlar. Çocuğun ninniden, devenin nağmeden hoşlanması gibi...⁴

Semâ' meclislerinin yaygınlaşması ve halka mâlolması, tarikatların teessüs ettiği hicrî VI. asırdan sonraki dönemlerdedir.

Abbâsiler döneminde 559/1163 yılında devrin halifesinin sarayında kurulan semâ' meclisinden sonra, an'anenin yaygınlaştığını ve İslâm cemiyetine yerleştiğini görüyoruz. Selçuklular ve bilhassa Osmanlılar devrinde kurulan tekkelerde yapılan semâ' meclislerine devlet ricâliyle sultanların da zaman zaman katıldıkları bilinmektedir. Ancak ilk devirlerden başlayarak mûsikî ve semâ', gerek zâhir ulemâsının (fukahâ ve muhaddisler) ve gerekse zâhid sûfilerin yer yer tenkîd ve hücumlarına uğramış, pekçok münâkaşaya konu teşkil etmiştir. Bu münâkaşaları te'lif ederek mûsikî ve semâ'ın sünnet çizgisindeki yerini gösteren Gazzâlî (505/1111)'dir. Bu yüzden Gazzâlî'den sonraki sûfilerin hemen hepsi mûsikî ve semâ'ı müdâfaa etmişler, fakihlerden ve medrese erbâbından bir kısmı ise redd ve inkârda ısrarlarını sürdürmüşlerdir.

Mûsikînin insan rûhu üzerindeki te'sirini görmemek mümkün değildir. İnsanlar ve canlılar üzerinde mûsikînin müsbet ve menfî te'sirleri birçok bakımlardan isbât edilmiş bulunmaktadır. Bu yüzden meşrû ölçüler içerisinde mûsikîyi bir eğitim vâsıtası olarak kullanmak doğru bir yol olsa gerektir⁵. Aslında sûfilerin yaptığı da bundan ibârettir.

Azîz Mahmûd Hüdâyî, tekke-medrese münâkaşalarının su yüzüne çıkmaya başladığı (Kadı-zâdeler-Sivâsî-zâdeler); medreselilerin tekke mensuplarını yer yer tekfîre yeltendiği bir dönemde

3 ATEŞ Süleyman, Cüneyd Bağdâdî ve Mektupları, 141-142.

4 er-Rifâî Ahmet, el-Bürhânü'l-Müeyyed (Delilleriyle Ma'rifet Yolu) Trc. H. Kâmil YILMAZ, 71 vd.

5 Mûsikî ve semâ' için bkz. ULUDAĞ Süleyman, İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', İst. 1976.

yaşadığından semâ' ve mûsıkîyi müdâfaa için bir risâle kaleme almak lüzûmunu hissetmiştir. Hüdâyî bu eserinde aşırılıklardan sakınarak orta yolu seçmiş, semâ'ı redd etmediği gibi göklere de çıkarmamıştır. Mutlak mânâda semâ'ın reddinin mümkün olamayacağını aklî ve naklî delillerle açıklamaya çalışmıştır. Zira Hüdâyî'ye göre semâ'ın kötülüğü, söylenen sözlerdeki gayr-ı meşrûluk, veya dinleyenin bizzat kendisindeki fitnedir.

Bu Risâle'nin İstanbul kütüphânelerinde onbeş kadar yazma nüshası bulunmaktadır. Bunların en eskisi bizim tercemeye esas kabûl ettiğimiz Üsküdar Hacı Selimağa Kütüphânesi'nde 253 numarada kayıtlı 1035/1625 tarihli nüshadır.

Semâ Risâlesi olarak bilinen bu eserin Hüdâyî devrinde yapıldığı sanılan bir tercemesi de Süleymâniye Kütüphânesi Mihrişah Sultan 253/12'de kayıtlıdır.

KEŞFU'L-KINÂ AN - VECHÎ'S-SEMÂ

Hamd, kendisine gaflet ve uyuklama arız olmayan Allah'a mahsustur. Salât ü selâm kötülükten men'edenlerin ve iyiliği emredenlerin en fazîletlisi Efendimiz Muhammed'e, O'nun ehl-i beytine, ashâbına ve «sözü dinleyip en güzeline uyarak»⁶ o yolda yürüyenlere olsun. Bu risâle Keşfu'l-kinâ an-vechî's-semâ adını taşımaktadır.

Bilesin ki semâ, gerçek âşıklarda zâhir olan ilâhî bir sırdır. Bizzat zevkına varandan başkası, semâi gerçek anlamıyla tanıyıp bilemez. Semâ ya taklîdî olur; ya da tahkîkî. Taklîdî semâ, ehl-i hâl ve vecd ashâbına dâhil olmak için onlara benzemek maksadıyla yapılan semâdır. Çünkü «Kim bir kayme benzerse onlardan sayılır.»⁷ buyurulmuştur.

Tahkîkî semâ da iki kısımdır: Biri tabî'î, diğeri rûhânî olan semâ'. Tabîî olan semâ', güzel sesler ve latîf nağmeler sayesinde hâsıl olur. İlâhî ve rûhânî olan semâ' ise ancak ma'neviyâttan kaynaklanır. Bu semâ' ricâl-i sûfiyye büyüklerinin ve tahkîk ehli olanların semâ'ı olup bunlara semâ'-ı mutlak ehli de denir. Çünkü bunlar, nağmelerle mukayyed olan semâ'a kâil değillerdir. Zira

6 ez-Zümer, 18.

7 Ebû Dâvûd, Libâs, 4; İbn Hanbel, Müsned, II, 50.

onlara, yüce himmetleri ve yüksek ma'nevî rütbeleri yüzünden nağme te'sir etmez. Hikâye olunur ki:

Cüneyd el-Bağdâdî (298/910) ile Şeyh Nûrî (295/907) bir semâ' meclisinde bulunuyorlardı. Hal kalblere te'sir ederek bedenler harekete geçince Nûrî kıyâm edip semâ'a başladı. Ve Cüneyd'e hitâben:

«— Ancak kulak verip dinleyenler da'vete icâbet eder.»⁸ dedi. Şeyh Cüneyd de cevâben:

«— Dağları görürsün de onları yerlerinde donmuş sanırsın. Oysa onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedirler.»⁹ diye karşılık verdi.

Nağmelerle hâsıl olan tabii semâ' ile ma'neviyâttan kaynaklanan semâ' arasındaki fark şudur:

Tabii olan semâ', lâhn ve nağmelerin te'siriyle meydana gelir. Ve bu semâ' sâhibinin hareketi, feleğin devri gibi dâirevidir. Onun dâirevî hareketi, semâ'ın tabii oluşuna delildir. Zira bu semâ'ın menşe'i, rûh-ı hayvânîdir. Rûh-ı hayvânî ise tabiatın ve feleğin altındadır. Fakat lâtife-i insâniyye felek cinsinden değildir. Aksine Hakk Te'âlâ tarafından nefholunan (Rûh-ı menfûh)¹⁰ nev'inden olup mekân tutmadığı gibi, feleğin fevkinde âli bir cevherdir. Lâtife-i insâniyyenin cesedde ne dâirevî; ne de başka bir türlü hareketi sözkonusu değildir. Semâ'-ı ilâhî sâhibinin üzerine kuvvetli bir vâridât vâkî olsa, onun meydana getireceği nihâî netice, cesedi yere yatırmak, onun duygularını dumûra uğratmaktır. O cesedden, hiçbir vechile hareket sâdır olmaz. Bu gibi ahvâlde semâ'-ı ilâhî sâhibinin kibâr ve sığârdan olması müsâvidir.

Semâ'-ı ilâhî ile semâ'-ı tabii arasındaki bir fark da şudur: Tabii kaynaklı vâridâta sâhib olan kimce dâirevî bir hareket ile şaşkınlık ve mecnûn gibi uygunsuz tavırlar içindedir. Vârid-i ilâhî sâhibi ise böyle değildir. O yan üstü yere yatar; çünkü neş'et-i insâniyyede anâsır-ı erba'adan (Toprak, su, hava, ateş) en büyük unsur, topraktır. Nitekim Allah Te'âlâ buyurur: «Sizi yerden, topraktan yaratuk. Yine oraya döndüreceğiz ve bir kere daha on-

8 el-En'âm, 36.

9 en-Neml, 88.

10 el-Hıcr, 29; Sâd, 72.

11 Tâhâ, 55.

dan çıkaracağız.»¹¹ ve yine buyurur: «Allah katında İsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. O'nu topraktan yarattık.»¹²

İnsan ayakta olduğu, oturduğu ve rûkû hâlinde bulunduğu zaman asl-ı a'zamı olan ve neş'et ettiği toprağa uzak sayılır. Çünkü ayakta durmak (kıyâm), oturmak (ku'ûd) ve rûkû, onun aslına göre teferru'ât, dal ve budak mezâbesindedir. Vârid-i ilâhî gelip insan rûhunu kuşattığında rûh, Allah'ın varlığı ile ilgili bilgilerden kaynaklanan vâridât-ı ilâhîlerle karşılaşması sebebiyle Müdebber'de fânî olur ve kendini idâreden âciz kalır. Ayakta durma ve oturmaya sağlayan kuvvetini yitirip aslına (toprağa) döner. Bu dönüş, yere düşmesi ve boylu boyunca yere uzanması şeklinde olur. Rûh-ı insânî bu vâridâtın telâkkisinden kurtulunca tekrar cesede döner ve cesed yeniden ayağa kalkar. Peygamberlerin vahy nüzûlü esnâsında sırtüstü yatmaları bundandır. Ancak hiçbir peygamberin vahy nüzûlü esnâsında mecnûnlar gibi yakışıksız hareketler yaptığı asla görülmemiş ve işitilmemiştir. Peygamberlerin vahy esnâsında sırtüstü yere uzanmaları Cebrâil vâsıtasıyla vahiy aldıkları zamanlara mahsustur. Bu duruma göre vâsıtasız olarak telâkkî edilen vâridâtın nasıl olacağını bir kez düşünmek lâzımdır. Rûhânî vâsıtalar bulunmaksızın meydana gelen vârid-i ilâhî, insanın her tarafına sirâyet eder, her uzvunu; daha doğrusu cevher-i insanı kaplar. Bu vâridâtın lâtif ve kesif bütün organlar nasîbini alır. Ancak yanında bulunan kimse bile onun bundan duyduğu zevk ve lezzeti farkedemez. O kimse vârid-i ilâhî ile, yediğinde ve içtiğinde, konuşmasında ve oynaşmasında değişiklik göstermez. Beşeriyet hâline vârid-i ilâhî mânî olmaz. Çünkü vârid-i ilâhî bütün vücûdu ihâta eder. Nitekim Allah Te'âlâ buyurur: «Her nerede olursanız olun; O, sizinle berâberdir.»¹³

Şeyh-i Ekber (Muhyiddîn ibn el-Arabî) (638/1240) der ki:

Eğer tabii semâ ashâbından bir mugannî: «Bizim semâmımız lâhn ve nağmelerle hâsıl olan semâ değildir. Aksine sûfiyye büyüklüklerinin semâî gibi mânâdan; mâneviyattan kaynaklanan semâdır. Şâyed öyle olmasaydı hareket edip sallanmazdık.» diye iddiâ edecek olursa onun bu sözünü ihtiyatla karşılamalıdır. Kavvâl (ilâhî okuyucu), harekete geçirici nağmelerle zikre başlayıp nefsi-

12 Âli İmrân, 59.

13 el-Hadîd, 4.

hayvaniyyeye hâl sirâyet edince ve vücûdlar hareket-i devriyye ile sallanmaya başlayınca bu iddiânın sâhibi olan kişi de hareket eder, devr eder veya bir tarafa sıçrayıp devr etmeden hislerinden gaybet üzre kalırsa, bu hâl ortadan kalkınca kendine bu hareketinin sebebini sor. Eğer derse ki: «Ben okuyucuyu dinledim, onun sözlerinden «şu şu» mânâları anladım ve bu mânâ beni tahrik etti.» Sen o zaman ona de ki: «Seni harekete geçiren o mânâ değil, güzel nağmedir. O mânâyı hissetmen güzel nâğmeye kapılmanla oldu. Bu durum ise senin tabiatının hayvâniyyet üzre bulunduğu delilidir. Nağme tesiri bakımından deve ile senin aranda ne fark var ki?» Bu söz ona ağır gelip de sana: «Sen benim hâlimi anlamadın.» diyecek olursa o zaman sus. Bir müddet sonra bazı meşguliyetlerden dolayı ona gaflet ârız olunca bu mânâyı ifâde eder tarzda söze başlayarak Kitâbullah'dan bu meâlde bir âyet-i kerime oku. Onda bu âyet-i kerîmenin mânâsını gerçekten kavraması sebebiyle bir hâl, bir hareket ve bir fenâ duygusu meydana gelmez de aksine sâdece o ma'rifete âid mânâyı güzel bulduğunu ve bu âyet-i kerîmenin o mânâyı mutazammın olduğunu söylemekle yetinirse o zaman müddeî iddiâsında rûsvây olmuş demektir. Bu durumda sen ona de ki: «Geçen defa seni semâa sevkedem bizzat bu mânâ idiye; hayret, neden o zaman bu mânâ ile hâl sirâyet etti de şimdi bu kadar tahkika rağmen hâl sirâyet etmiyor? Meğer sana o zaman şeytan gâlib imiş, semâ-ı ilâhî değil.»

Ebu'l-Kasım Cüneyd (el-Bağdâdî) —kuddise sırruh— anlatıyor:

Dervişândan bir grupla Tûr-ı Sînâ'da bir nasrânî manastırının altındaki pınara indik. Dervişlerin içinde bir kavvâl (ilâhî okuyucu) da vardı. O, bazı şeyler okumaya başlayınca arkadaşlarımızda vecd zâhir oldu. Ve ayağa kalkıp hoplayıp zıplayarak zikrettiler. Manastır sâhibi yukardan bize bakıyordu. Bir ara bize seslendi ama hiç kimse oralı olmadı. Vecd hâli sükûnete erip herkes oturunca manastır sâhibi tekrar bize bakıp şöyle seslendi:

— Üstâdınız kim? Cemâat beni gösterdi. O da bunun üzerine:

— Üstâdım, içinde bulunduğunuz bu semâ topluluğu ve bu hareketleriniz sizin dîninizde husus üzre midir, umûm üzre mi? (Yâni bu hareketler havâssın ameli midir; yoksa herkese mahsûs bir davranış şekli midir?), diye sordu. Ben de cevâben:

— Dünyaya değer vermemek (zühd) şartına bağlı olarak havâssın amelidir, dedim. Bu sefer râhip:

— İsâ —aleyhisselâm—'ın İncil'inde Muhammed —aleyhisselâm—'ın ümmetinin semâ ânında hareket edeceğini ve bunun zühd erbâbına mahsus bir amel olduğunu, semâ ehlinin libaslarının aba ve yamalı esvaplar olacağını, dünyadan azıcık bir rızka râzı bulunacaklarını gördüm, diyerek kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu ve ölünceye kadar da hüsn-i İslâm üzere yaşadı.

Rivâyete göre Cüneyd el-Bağdâdî bir gece, dervişlerinden birinin evine dâvet olunur. Eve girdiğinde cemâat arasında onların hâline yabancı bir adam görüp üzülür. Bu şahıs aralarında buldukça vakt-i safâ erişmeyeceğini anlar. Hırkasını çıkarıp o şahsa vererek der ki:

— Çarşıya git de bir şahsa bunu rehin olarak ver ve dervişler için şeker al!

O zat hırkayı alıp evden çıkınca Cüneyd el-Bağdâdî:

— Hırka senin olsun ve bir daha buraya gelme, der ve kapının kilitlenmesini emrdeer. Oradakiler şaşkın şaşkın bakışırken Cüneyd el-Bağdâdî:

— Ne şaşıyorsunuz? Hırkamı verip o yabancıyı çıkarmakla ben size safâ-i vaktinizi satın alıverdim, der.

Cüneyd el-Bağdâdî «Semâ üç şeye muhtaçtır. Zaman, mekân ve ihvân» der.

Şeyh Ebu'l-gays el-Yemenî'den şöyle dediği naklolunur:

«İlk zamanlar semâî inkâr eylerdim. Sonra bu inkârdan rü-cû ettim. Sebebi de şudur: Ehl-i semâdan bir şeyh, dervişleriyle bizim oturduğumuz kasabaya geldi. Ben bunu duyunca kasaba halkına «Çıkın bunlarla savaş edin» dedim. Kasaba halkı ile beraber onlarla kıtal için çıktık. İki taraf birbirine yaklaştığında beni semâ-ı hâl aldı ve başladım onlarla birlikte devreyleyip semâ etmeye. Kasaba halkı da şaşırıp bana «Sen bizi bunlarla savaşmak için çıkarmadın mı?» dediler. Ben de dedim ki: «İzzet sâhibinin izzeti hakkı için ben keşfen gördüm ki gökyüzü onlarla bile dönüyor. Ben de başladım dönmeye.»

Rivâyet olunur ki, bir fakih, Şeyh Muhammed b. Ebî Bekr el-Yemenî'yi semâından dolayı redd ve inkâr edermiş. Bir gün semâ esnâsında Şeyh el-Yemenî, o fakihe: «Kaldır başını bak!» de-

miş. O fakih başını kaldırınca meleklerin havada sûfilerle beraber döndüğünü görmüş.

Yine rivâyet olunur ki: Bir fakih, sûfilerin semâını inkâr ve reddederdi. Bir gün bir zat o fakîhi ziyârete geldiğinde onu semâ-zenler gibi devreylerken gördü. «Bu ne iştir?» diye sorunca o fakih:

— Şu anda zor bir mes'elenin halli müyesser oldu. Bu ıtı-larımdan dolayı çok sevindim ve dönmeye başladım, diye cevap verdi. O zat da bunun üzerine:

— Bir mes'elenin hallinden dolayı böyle ferah ve sevinç hâ-sıl olduğuna göre Allah Subhânehû ve Teâlâ ile ferah-yâb olanı ne hakla inkâr ediyorsun? Çünkü bu durumda olan kimse Hakk Teâlâ ile tam bir şevk ve zevk hâsıl etmiş durumdadır, der.

Mervîdir ki: Bir fakîh, sûfiyenin büyüklerinden birine:

— Defdeki gürültü ve curcunayı (nâ-hoş sadâyı) işitmiyor musun? der. O zat da şöyle cevap verir:

— Biz ondan «Allah Allah» sadâsından başka birşey duyma-yız.

İmam Alî —kerremallahu vecheh— bir çan sesi işittiğinde:

— «Bu çan ne der bilir misiniz?» diye sorar. Orada bulunan-lar:

— «Bilmeyiz, siz söyleyin» deyince İmam Ali:

سبحان الله حقاً حقاً إن المولى صد يتي

— «Allah'ı gerçek mânasıyla tesbih ederim. Hazret-i Mevlâ hiçbir şeye muhtaç değildir ve bakîdir» der.

Şeyhu'l-İclâm der ki: Ebubekir er-Râzi'den semâ sorulduğun-da, o cevâben:

— Fitnedir, fitneden de sakınmak gerekir, dedi. Bu söz üze-rine kendisine:

— Sûfiyenin büyükleri bunu yapmadı mı? denildi. O da:

— Sizin hâliniz de sûfiyenin büyüklerinin hâli gibi safâ üz-re olsun da siz de yapın, dedi .

Şeyh Ebû Hafs. Vesâyâ'sında oğlu Şeyh İmâduddîn'e şöyle vasiyet eder: «Semâ meclisinde çok oturmak nifâkı isbât ile kalbi öldürür. Semâı redd ve inkâr etme ki, semâın da ehil ve erbabı vardır. Semâ, kalbi sâfi olan ve nefci ölmüş bulunana zarar ver-

mez. Ehl-i hâl olmayan kimsenin namaz, oruç ve ervâd ile iştigalî, semâ ile iştigalinden evlâdır.

Şeyh Ebû Talîb el-Mekkî buyurmuşlardır ki: «Biz semâi herhangi bir kayd ve tafsîle tâbi olmadan toptan ve mutlak mânâda inkâr eyleyecek olursak yetmiş Sıddîk'ı inkâr etmiş oluruz. Gerçi inkâr, âbid ve zâhidlerin kalplerine daha uygun gelmektedir. Şu kadar var ki biz, «onların bilmediklerini biliriz. Sahâbe ve tabîinden, onların işitmediklerini bile işittik» şeklinde bir ifâde kullanamayız.»

Mervîdir ki: Ömer b. Hattâb —radiyallahu anh— virdlerinde bazı âyet-i kerimleri okuyunca, düşüp bir-iki günden dışarı çıkamıyacak derecede etkilenirdi. Bilmeyenler onu hasta sanıp ziyâret ederlerdi.

Zeyd b. Eslem buyurmuşlardır ki: Übeyy b. Kâ'b, Hazret-i Peygamber'in huzurunda Kur'ân okuduğunda sahâbîlere rikkat hâli âriz oldu. Bunun üzerine Peygamberimiz —sallallahu aleyhi ve sellem—: «Hâl-i rikkatte duâyı ganîmet bilin; zîrâ bu halde duâ rahmettir.»¹⁴

Ezvâî, Zührî'den, Zührî de Urve'den Urve Hazret-i Âişe'den rivâyet eyler: «Yanında iki câriyenin def çalıp şarkılar söylediği; Rasûlüllah'ın da elbicesine bürünmüş bir halde bulunduğu esnâda Ebû Bekir çıkageldi. Derhal câriyeleri şarkı söylemekten ve def çalmaktan men'etti. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.) yüzünü açarak Ebû Bekir'e hitâben:

— Bırak onları yâ Ebâ Bekir! Bu gün bayramdır.»¹⁵ dedi.

Yine Âişe (r.a.)'den rivâyet olunur: Hz. Peygamber'in mübârek nidâsıyla beni örterek habeshîlerin oyunlarını usanıncaya kadar bana seyrettirdiğine şahid olmuşumdur.¹⁶

Şeyh Ebu'l-Hasan b. Sâlim'e soruldu:

«Seyyidü't-tâife Cüneyd el-Bağdâdî, Seriyî es-Sakatî (256/870) ve Zünnûn el-Mısırî (254/868) gibi sâdât-ı cûfiyye câiz gör-

14 Râmûzu'l-ehâdis, 75 (İbn Şâhin, el-Efrâd ve ed-Deylemi'den)

15 Buhârî, İydeyn, 2, 3, 25, Menâkıb, 15; Müslim - İydeyn, 33; İbn Mâce, Nikâh, 21.

16 bk. Buhârî, Salât, 69, 82; İydeyn, 25; Nikâh, 114, Menâkıb, 15; Müslim, İydeyn, 17, 18 Neseî, İydeyn, 35; İbn Hanbel, 6/48.

düğü halde siz, semâ'ı nasıl redd ve inkâr ediyorsunuz? Zira münker olan semâ'daki «lehv» ve «la'b»'dır.» O da cevâben dedi ki:

— Bu söz doğrudur. Şunu bilmek gerektir ki, semâ' hakkında pek çok görüş vardır. Bazıları semâ' ile fıska düşerler, bazıları da bu konuda mübâlağa edip semâ'ın vâzih bir hak olduğunu ve aşktan kaynaklandığını isbâta çalışırlar. Lâkin sözün en güzeli, hâl-i i'tidâl üzere olandır. Kabûle lâyük olan doğru söz odur ki; semâ', âdâbına uygun olarak erbâbından sâdır olursa sahîh ve makbûldür. Bu makam tafsîle muhtaçtır. «Allah hakkı söyler ve doğru yola iletir.»¹⁷

Şunu bilmek lâzımdır ki, semâ mes'elesinde hâlel (bozukluk ve çarpıklık) ya dinlenen sözün kendinde olur veya bizzat dinleyende olur. Dinlenen sözdeki hâlel, okunan kelimelerin ehl-i hevânın şiiirlerinden olması, bu sözlerde kadın güzelliğinden ve fânî câzibelerden bahs olunması, geçici güzelliklerin medih ve vasfolunmasıdır. Dindar ve takva sâhiplerine yakışan bid'at ehlinin ve hevâsına düşkün olanların sözlerini dinlememektir. Fakat âyet, zikir, cennet ve cehennemi anlatan, âhirete teşvîk ve terğib eden, âlem-i ezeli'deki ahidleri hatırlatan ve ğaybın yüzünden perdeyi kaldıracı sözlerden meydana gelen şiiirleri ve kelimeleri redd ve inkâr eylemek mümkün değildir.

Bizzat dinleyicide bulunan halele gelince; samîmiyet ızhârında yalancı olmaktır. Çünkü diri bir nefis, şu'ûr ve his ile hareket eden kimse, şeytânın maskarası ve vesveselerin oyuncağı olacağı gibi Allah indinde ve insanlar nezdinde de merdûd olur.

Hâl galebesinden dolayı nefsi veya akli ile semâ' eyleyeni akıllı olan redd ve inkâr eylemez. Zira şiiir ve mûsiki dinleyen kimse bu sayılan sıfatlardan hâlî değildir. Yani bu gruptan birine dâhildir. Şimdi bir kimse güzel nağmeler ve hoş lâhinler sebebiyle bir şeyi dinleyecek olsa onun bu dinlemesi nefsiyledir. Bunun alâmeti de semâ ânında hareket etmektir. Eğer nefis ile semâ' eden kimse, hâl galebesiyle hislerinden sıyrıldığından hareket eyliyorsa onun hâlî sahîhdür. Hislerden sıyrılmaya (fenâ) onun hâlîni düzeltmiştir. Fenâdan ve hareketten sonra sâhib-i nefis olan kimsede ilim; yâni hakikate ittıla bulunmaz. Bir kimse semâ'da hareket ile ilmin arasını cem'eyleyse o kimse yalancıdır,

sâdık değildir. Böylelerinin sözlerine iltifat olunmaz. Zira o kişi, hakâyika karşı câhil demektir. Akıyla semâ eyleyen herşeyde semâ eder; herşeyden semâ eder ve herşeye semâ üzre olur. Asla bir kayd ile bağlanmaz. Aralarındaki benzerlik, sâdece şaşkınlık ve kendinden geçmedir. Semâ'-ı beriyye, semâ derecelerinin en üstünüdür. Bu semâ' da semâ'-ı akla râcîdir. Zira aklın iki semâ'i vardır. Bunlardan biri fitrî, diğeri de vaz'îdir. Akıyla vaz'î olarak işitene «ma'nevî derecesiyle işitti» denir. Nitekim Hz. Peygamber'in Allah Sübhânehû ve Te'âlâ'dan naklen buyurduğu: «**Ben onun kulağı olurum ve o benimle işitir**»¹⁸ hadis-i kudsîsi katında vukûf eyler. Semâ'-ı beriyye erbâbının hallerinin delîli de: «**Ben onun kulağı olurum.**» kavli şerîfidir. Bu mana hakkında semâ'-ı beriyye erbâbı vukûf edip hâl ile muttasif olurlar. Hâsıl-ı kelâm semâ'-ı beriyye erbâbı yüce rütbeye vâsıl olunca gâyeler gâyesine ulaşmış olurlar.

Bilesin ki, hâl sâhibi bir kişiden bazan âh ü vâhlar, sayhalar, çağrışmalar, göğüs hırıltıları ve gayr-ı mevzûn hareketler sudûr eyleyebilir. Ekseriya sâhib-i hâlden zuhûr eyleyen «devrân»'dır. Zira insanın şekli dâirevîdir. Devran da onun istidâresinin gereğidir. Hakâyıkta kusuru olan fukahâdan o mecliste bulunanlardan bazısı bu hâli inkâr ile der ki: Vâridât Hz. Peygamber'e de vâki olurdu ama O'nun sayha ettiği, bayıldığı görülmemiş ve işitilmemiştir. Kezâ selef-i sâlihînin durumu da böyledir .

Ehl-i hâl için yol, böylelerinin sözüne kulak vermemektir. Zîrâ onların kalpleri kasvet istilâsıyla mühürlü, gaflet perdeleriyle örtülüdür.

Bunlar kâmillerin ekserî semâının akıl ile hal erbâbının semâının nefis ile olduğunu bilmezler. Bu ikisi arasındaki farkı sen pek âlâ bilirsin. Her birinin semâı, semâ bahsinde sahîh, her iş ehli katında kolaydır. Bunu anlayamayan ancak sâhib-i cehldir. Sen istersen sâhib-i nefis ol; dilersen sâhib-i akl! Zâhirin zâhirinde kalan ehl-i kısrın inkârdaki ifratlarına kulak verme! Zîrâ onların ne sağlam bir zevkleri vardır, ne de habîs ile temizi tefrik kabiliyetleri. Yine ehl-i bid'atın semâını ve bâtıla ittibâ eyleyip emr-i dîni küçümseyerek hevâ cânibini ihtiyâr eden ve şeytanın sözüne kulak veren mülhidlerin tavırlarını makbûl ve müteber

saymayasın. Zirâ onlar, yola âdâbıyla sülûk etmemişler, evlere kapısından girmemişlerdir. Samîmi bir dervişe lâzım olan sâlihlerin yoluna devamla peygamberlerin sünnetine uymak, Hakk kapısında sâbit-kadem olmaktır.

«Allâh'ım senden bidâyette ve nihâyette başarı, hidâyet ve yardım dileriz.»